

DD KULTUR

Övertid motsvarande 115 000 jobb

SYSTEMFEL Övertidsuttaget ökade med 10 procent mellan 2009 och 2011, och uppgick i fjol till 4,6 miljoner arbetstimmar per vecka. Detta enligt en

ny rapport från TCO. Detta motsvarar inte mindre än 115 000 heltidstjänster. Övertidsuttaget är ett systemfel som slår både mot de som tvingas arbeta

mer än de önskar och mot de som går utan jobb trots att det finns behov av arbetskraft.

En skrämmande studie i mytbildning

FACKLITTERATUR
Fallet Thomas Quick. Att skapa en seriemördare av Hannes Råstam.
Utgiven av: Ordfront.

"Undrar vad ni skulle tycka om mig om ni fick veta att jag gjort någonting riktigt grovt?"

Den som ställer frågan är Sture Bergwall, mannen som sedermera under namnet Thomas Quick ska bli känd som en av världens värsta seriemördare, och som sommaren 1992 är på väg att slussas ut i samhället efter att ha dömts till rättspsykiatrisk vård för ett desperat och illa planerat rån.

Han hade enligt egna uppgifter välkomnat påföljden, och hade stora förhoppningar knutna till den psykoterapi han skulle erhålla. Men de vårdansvariga på Rättspsykiatriska regionkliniken i Säter visade inget större intresse för den misslyckade bankrånaren, han som beskriver sin barn-dom som normal och vars psyke inte tycks härbärgera några svåra pussel att dechifrera.

Inte ens det faktum att han tidigare dömts för sexuella övergrepp mot minderåriga pojkar eller fått åtalsunderlåtelse för ett knivdåd som nära nog kostade offret livet verkar spela någon roll, det var ju

ändå 20 år sedan. Den uppmärksamhetstörstande och djupt deprimerade Bergwall känner sig misslyckad. "Han dög inte ens som psykfall."

Bergwall börjar läsa in sig på de psykologiska teorier som för tillfället är i ro-pet på kliniken, mer specifikt den numera grundligt diskrediterade objektrelationsteorin, enligt vilken traumatiska barndomsminnen ska återskapas genom terapi. Han minns plötsligt de fruktansvärda övergrepp föräldrarna begått, och 1992 erkänner han oväntat ett mord.

Det är egentligen här Hannes Råstams postumt utgivna "Fallet Thomas Quick. Att skapa en seriemördare", tar sin början, och vad som följer är en skräckinjagande studie i hur fruktansvärt fel saker kan gå i rättsväsendets och den slutna vårdens hierarkiska världar.

Det börjar med ett första förhör där Bergwall, som då bytt namn, trots sitt uttalade önskemål inte får någon advokat. Det slutar med att han är fälld för åtta mord och under utredning för långt fler. Och allt detta, enligt Råstam, utan minsta tillstymmelse till bevisning.

Att återge hur Råstam metodiskt, genom en gräv-insats som rimligen är unik i det journalistiska

"Media får sig också ett antal rejäla kängor. Det gäller inte minst Dala-Demokraten"

Sverige, monterar ned hela myten om en av världens mesta seriemördare låter sig inte göras i en recension. Knappt ens på bokens 400 sidor.

Råstam lägger skulden på personerna i kretsen han kallar Team Quick, som i mytomanen Bergwall ser en spikrak karriärväg. Åklagaren van der Kwast och polisen Penttinen som bägge snabbt stiger i graderna. Terapeuterna Persson och Ståhle och minnesexperten Christiansson som alla drömmer om att skriva in sig i historieböckerna genom att ha knäckt koden bakom denne makalöst komplexe karaktär. Och så advokaten Borgström, som trots de otaliga bevis han ser för sin klients oskuld spelar med och inkasserar miljoner i arvode.

Dessa är inte bara brottslingar, menar Råstam, utan har också bidragit till att riktiga mördare förmodligen går lösa. Det är svårt att inte hålla med honom.

Poliser som är kritiska kopplas bort från utredningen. Medicinskt sakkunniga pressas att ändra sina utlåtanden. Förhör och bevis som talar emot Bergwall som gärningsman försvinner systematiskt.

I rätten återges Bergwalls fruktansvärda berättelser, om hur föräldrarna inför hans ögon styckat hans lillebror, som fakta. De förhör som gjorts med syskonen, som alla bestämt förnekar uppgifterna, har sorterats bort.

I rikligt citerade förhørsprotokoll återges med all önskvärd tydlighet hur polis och åklagare gång efter annan korrigerar den neddrogade Bergwall då han lämnar uppgifter som inte stämmer överens med utredningen. Den påstått unika kunskap Bergwall hade om offren kom från polisen. Och förmedlades på ett inte alltför subtilt sätt.

Till slut återstår inte ett enda bevis. Den berömda benbit som länge var utredningens största triumf, den enda tekniska bevisning som stödde Bergwalls påståenden, visar sig vara en bränd träplatta. Troligen masonit.

Betyder detta att Bergwall aldrig har dödat? Nej, egentligen inte. Han har bevisligen tidigare haft potential att begå grova våldsdåd. Men vad det betyder är att han inte kan knytas till de åtta mord han dömdes för eller de runt 30 han erkände. Han är inte nödvändigtvis en sympatisk person, men han har utsatts för ett osannolikt brutalt myndighetsövergrepp.

Idag har Bergwall friats från tre mord. Resningsansökningar är inlämnade för samtliga och i dagsläget beviljade för dubbelmordet i Appojaure 1984. Några nya rättegångar har det inte blivit. Åklagarna har landat i att bevisningen mot Bergwall är för svag för att väcka åtal.

Kanske sveptes de med. Kanske trodde de först att Bergwall verkligen var monstret han påstod sig vara. Men längs vägen måste det ha blivit tydligt för samtliga inblandade att seriemördaren Quick bara var ett fantasifoster.

Thomas Quick, numera Sture Bergwall.

FOTO: YVONNE ÅSELL / SVD / SCANPIX

Annars blir det svårt att förklara den massiva bevismanipuleringen.

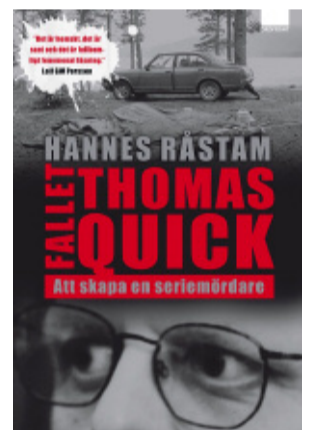
Media får sig också ett antal rejäla kängor. Det gäller inte minst Dala-Demokraten. Att huvudmännen i det Råstam ironiserande kallar "Team Quick" alltför försvarar domarna och processerna är logiskt. De har av allt att döma med berätt mod undanhållit bevis och framtyngat erkännanden som fällt en oskyldig. De är brottslingar och har inget att vinna på att erkänna. Dala-Demokraten borde däremot ha ifrågasatt och gjort upp med sin tidigare rapportering när vidden av rättsskandalen stod klar.

Att berättelsen om detta monster, mitt i bevakningsområdet, var oemotståndlig är enkelt att förstå. Liksom att den exklusiva rollen som mottagare av läckt information lockade till publicering.

Råstams bok är i det sammanhanget en påminnelse om vikten av att prestigelöst följa journalistiska principer, och ständigt vara beredd till omprövning om nya omständigheter uppdagas.

Medier styrs, liksom myndigheterna, långt ifrån enbart av höga ideal. Men den opartiska ambitionen måste vara kompromisslös, för vem ska annars granska de övergrepp det offentliga begår?

Oaktat den häpnadsväckande journalistiska insatsen har "Fallet Thomas Quick" sina svagheter som bok. En av dessa är att personer som är delaktiga i mytbildningen om Quick genomgående beskrivs som lätt löjeväckande, men osakliga kommenta-

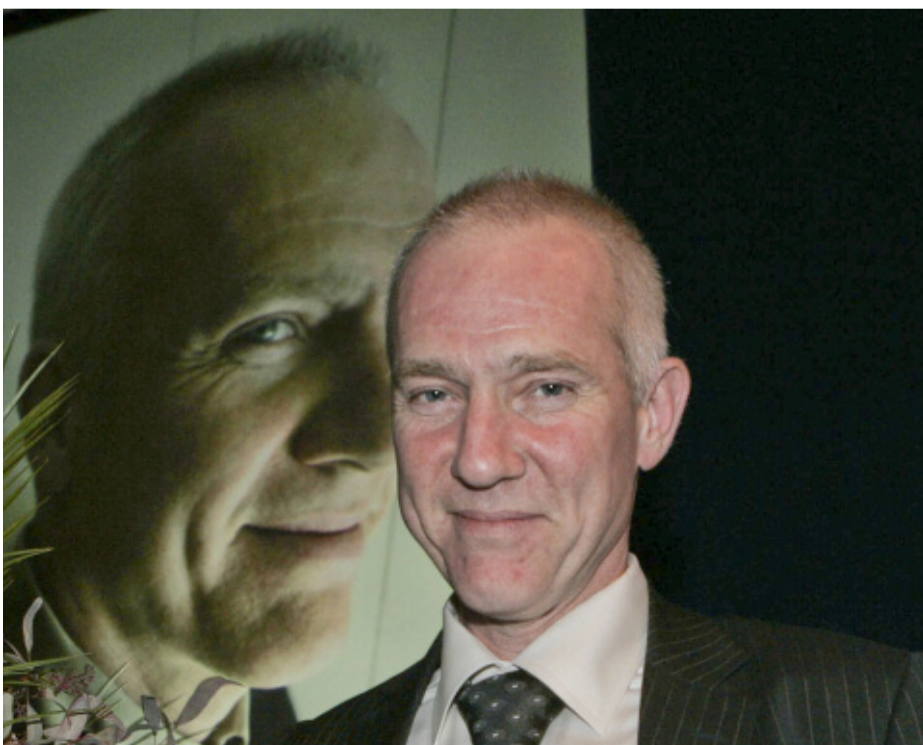
rer om utseende och manér, medan de som hjälper Råstam framåt framträder i ett sakligt och sympatiskt ljus.

En annan att Råstam till viss del skriver en hjälteberättelse om sig själv. För min del var han en hjälte långt innan han tog sig an Sture Bergwall, men den rollen blir generellt mer klädsam om man inte själv iklär sig den.

Vad som saknas i boken är en större analys av den kultur inom myndigheterna som medgav att detta kunde ske. För de övergrepp utredarna begick skedde inte i ett vakuum. Det handlar om vanligt förekommande företeelser i det repressiva maskineriets slutna och hierarkiska värld, som i detta fall dragits in absurdum.

Denna fråga borde bli föremål för debatt. Hannes Råstam kommer inte att bidra till den, kanske hade han inte ens sett det som sin roll, men han har berett marken. "Fallet Thomas Quick" en skrämmande studie i mytbildning och bedrägeri. Det är också ett värdigt sista verk av en journalist som, bokstavligen, aldrig slutade gräva.

Ivar Andersen

Hannes Råstam lägger skulden på en grupp personer som han beskriver som Team Quick.

FOTO: MAJA SUSLIN / SCANPIX

Syriska kulturskatter smugglas ur landet

PLUNDRING I skuggan av den konflikt som hittills beräknas ha kostat runt 20 000 människors liv så plundras också Syriens rika kulturskatter. Den legenda-

riske Mellanösternkorrespondenten Robert Fisk varnar i brittiska The Independent för ett liknande scenario som det som utspelade sig i Irak efter in-

vasionen 2003, då museer och kulturinstitutioner länsades på ovärderliga tillgångar.

SR Kulturnytt hänvisar till tidskriften World Archaeology, i

vilken arkeologen Emma Cunliffe påstår att stulna föremål redan transporterats ut ur landet i stor skala. Sex platser i Syrien finns uppsatta på Unescos

världsarvslista, och landet är rikt på tidiga kyrkor och moskeer.

Skräckfylld teaterhöst väntar

Skräck, blod och zombier. Lagg därtill en drös samtida författare samt några frustrerade hemmafruar och du har på ett ungefär laguppställningen för höstens teaterpremiärer klar för dig.

I skuggan av "Twilight" och "True blood"-haussen på tv och film, har nu även teatern vaknat upp och insett att skräck och död säljer. I höst vimlar det av pjäser på temat. I Skåne hittar

vi exempelvis "Gengångare och zombier", en nyskriven pjäs av Gustav Tegby som utgår från Henrik Ibsens klassiker. Men med en twist – här är gengångarna blodtörstiga. På Uppsala stadsteater träffar vi självaste Dracula med specialskrivna musik av Jonathan Johansson, medan Östgötateatern bjuder på Europapremiären av kultiga "Familjen Adams" som musikal.

Samtida svenska författare och kulturjournalister syns också frekvent på höstens teaterrepertoar. Några att hålla ögonen på är Elisabeth Åsbrink som pjäsdebuterar med "Räls" på Folkteatern i Göteborg, Kristian Lundberg vars "Yarden" blir teater på Malmö stadsteater, Lotta Lotass som har skrivit en ny pjäs för Helsingborgs stadsteater och Sara Stridsberg som har inspirerats av Drott-

ning Kristina i "Dissekering av ett snöfall", Dramatens första höstpremiär.

Värt att notera är att Helsingborgs stadsteater är först med att göra teater av "Den enfaldige mördaren", att Dramatens Örjan Ramberg återvänder till barndomsstaden för att

spela i "Lika för lika" på Göteborgs stadsteater, att duon Klas Abrahamsson och Erik Gedeon återkommer till Malmö stadsteater med "Min vän fascisten".

Därutöver finns det många frustrerade hemmafruar på repertoaren. Så den som har tröttnat på "Desperate housewives"

kan i stället gå på teater och se Alan Ayckbourns Chanel-knarkande societetsdam i "Lady Huttons älskare" på Uppsala stadsteater eller "Colettes kokbok" på Göteborgs stadsteater, den sistnämnda om sex, lögner och lammkött.

Ylva Lagercrantz Spindler
TT Spektra

FAKTA

Tolv premiärer att hålla ögonen på i höst

Augusti

30. "Dissekering av ett snöfall" av Sara Stridsberg, Dramaten, Stockholm: En pjäs med Ingela Olsson som presenteras med orden "Kvinnor lever som fladdermöss och föder barn som djur och dör som maskar" sätter onekligen igång fantasin.

September

8. "Den kaukasiska kriticirkeln" av Bertolt Brecht, Folkteatern i Gävle: Ett 280 kvadratmeter stort och 13 meter högt, uppfällbart teater-tält som inhyser momentregissören Pontus Stenshäll blåser nytt liv i Teater-Gävle.

14. "Till Damaskus" av August Strindberg, Uppsala stadsteater: Nej, inte fler Strindbergs-skägg! Men kanske ändå när det är Staffan Westerberg som i strumplästen bjuder på en mysig hemma hos. Raggsockornas era är inte förbi.

15. "Den enfaldige mördaren" av Dennis Magnusson efter Hasse Alfredsons filmmanus, Helsingborgs stadsteater: Att förvandla Hasse Alfredsons klassiska film till teater för första gången kan gå hur som helst, men det väcker i varje fall nyfikenhet.

22. "Räls" av Elisabeth Åsbrink, Folkteatern i Göteborg: Journalisten, författaren och August-prisvinnaren Elisabeth Åsbrink debuterar som dramatiker med en pjäs om Förintelsen i en uppsättning som det redan viskas om i kulisserna.

29. "Gengångare & zombier" av Henrik Ibsen och Gustav Tegby, Malmö stadsteater: På affischen ses Ann Petrén nedblodad med en yxa i handen i en uppsättning som presenteras som skräckteater från 15 år.

29. "Familjen Addams" av Marshall Brickman och Rick Elice samt musik av Andrew Lippa, Östgötateatern, Norrköping: Vi har sett den som tv-serie, som film och som tecknad serie. Nu är det dags för Europapremiären av musiken och frågan är förstas vem som ska spela Onkel Fester.

Oktober

6. "Natascha Kampusch" av Ulrika Kärnborg, Stockholms stadsteater: I gränslandet mellan verklighet och fiktion rör sid denna pjäs som utgår från det kända kidnappningsfallet 2006, ett öde som tidigare har lockat österrikiska dramatiken Kathrin Röggla att skriva för teatern.

10. "Made in India– Notes from a Babyfarm" av Kristina Nya Glaffey, Riksteatern: Högaktuellt om den snabbt växande och lukrativa handeln med surrogatmödrarskap.

26. "Fragmente" av Lars Norén, Folkteatern i Göteborg: Efter en tids tystnad återkommer skuggornas mästare såväl i poesins värld som på scenen i höst. Garanterad svärta utlovas i pjäs om osynliga människor.

27. "Utopia 2012" av Mattias Andersson, Backa teater, Göteborg: Mannen med örat slickat mot asfalten är tillbaka på den egna teatern efter vårens framgång med en samtida "Ett drömspel" på Stockholms stadsteater. Denna gång avhandlas droger.

November

14. "Everest" av Lotta Lotass, Helsingborgs stadsteater: En specialskrivna pjäs av akademiledamoten Lotta Lotass där sex brittiska bergsbestigare från 1924 gestaltas.

Med yxan i högsta hugg ses Ann Petrén i "Gengångare och zombier" på Malmö stadsteater.
MATTIAS ANKRAH/MALMÖ STADSTEATER

Där hoppet lever går det alltid att kämpa

BOK ESSÄER
När änglar kraschlandar
av Mikael Mogren.

Utgiven av: Västerås stift.

Världens sydligaste samby ligger i Dalarna, i Idre. Detta faktum och de problem som samerna ställs inför när deras arvsrätt till markerna, som senast bekräftades 1789, nu håller på att ifrågasättas tas som utgångspunkt i en liten skrift om människovärde och utsatthet. Mikael Mogrens nyutgivna "När änglar kraschlandar".

Författaren, som är

präst och stiftsadjunkt, målar i nio kapitel upp nio situationer från historien och nutiden. Dessa belyser människans vända och tillförsikt.

Under en resa i östra Tyskland träffade han personer som upplevde den hårda DDR-tiden 1949–1989. Där motarbetades kyrkan på många sätt. Åtskilliga kyrkobyggnader revs eller sprängdes. Tysklands president Joachim Gauck, som är luthersk präst, fick som elvaåring vara med om att hans far, församlingsprä-

ten, deporterades till Sibirien. Denne dömdes till 25 års straffarbete, därför att han haft kontakter med väst. En liknande bakgrund har förbundskanslern Angela Merkel. Hon växte upp som prästbarn i Mecklenburg.

Mikael Mogren ger kommentaren att här tränades många i förmågan att söka tillförsikt i livet som det är. Man vande sig vid att göra saker utan ekonomiska resurser. Många regimkritiker blev viktiga ledare.

Ett annat exempel på

kamp och hopp hittar Mogren i Paris. Den staden har idag den största judiska befolkningen bland Europas städer. Där anklagades 1894 den judiske officeren Alfred Dreyfus för spioneri och förvisades till Djävulsön. Men efter elva års kamp förklarades han oskyldig.

I Paris fanns på 1890-talet en stor svensk koloni av konstnärer. Många av dessa hade stora ambitioner men hade det samtidigt ekonomiskt svårt. Där arbetade då i den svenska församlingen den unge

prästen Nathan Söderblom, sedermera ärkebiskop. Denne var synnerligen aktiv både i kampen mot antisemitismen och i stödet till enskilda konstnärer.

Människan är sårbar, men det finns alltid möjligheter. Detta är Mogrens budskap i de nio titthälen i historien och i närtid som han ger oss i sin bok. Den passar utmärkt både för enskild reflektion och för studier och samtal i grupp.

Ingemar Bergmark

